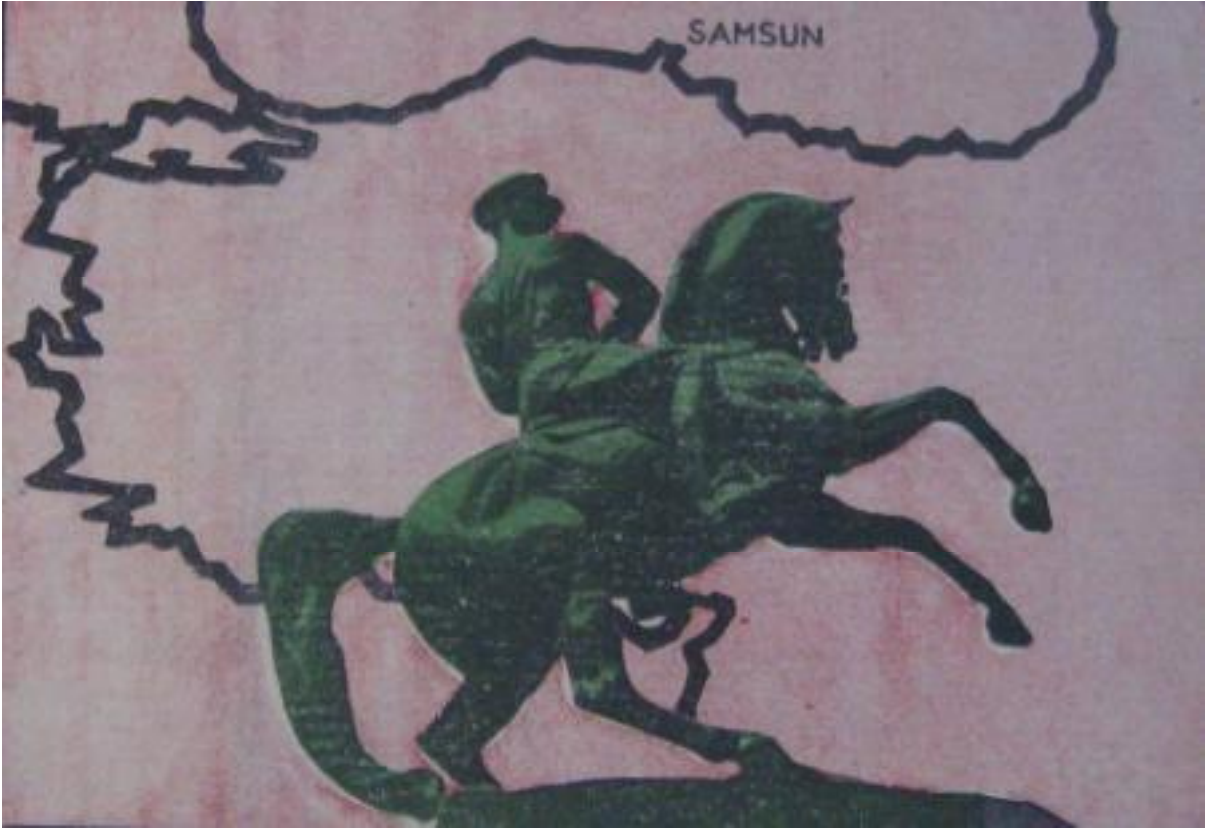

SAMSUN GAZİ HEYKELİ

BAKİ SARISAKAL

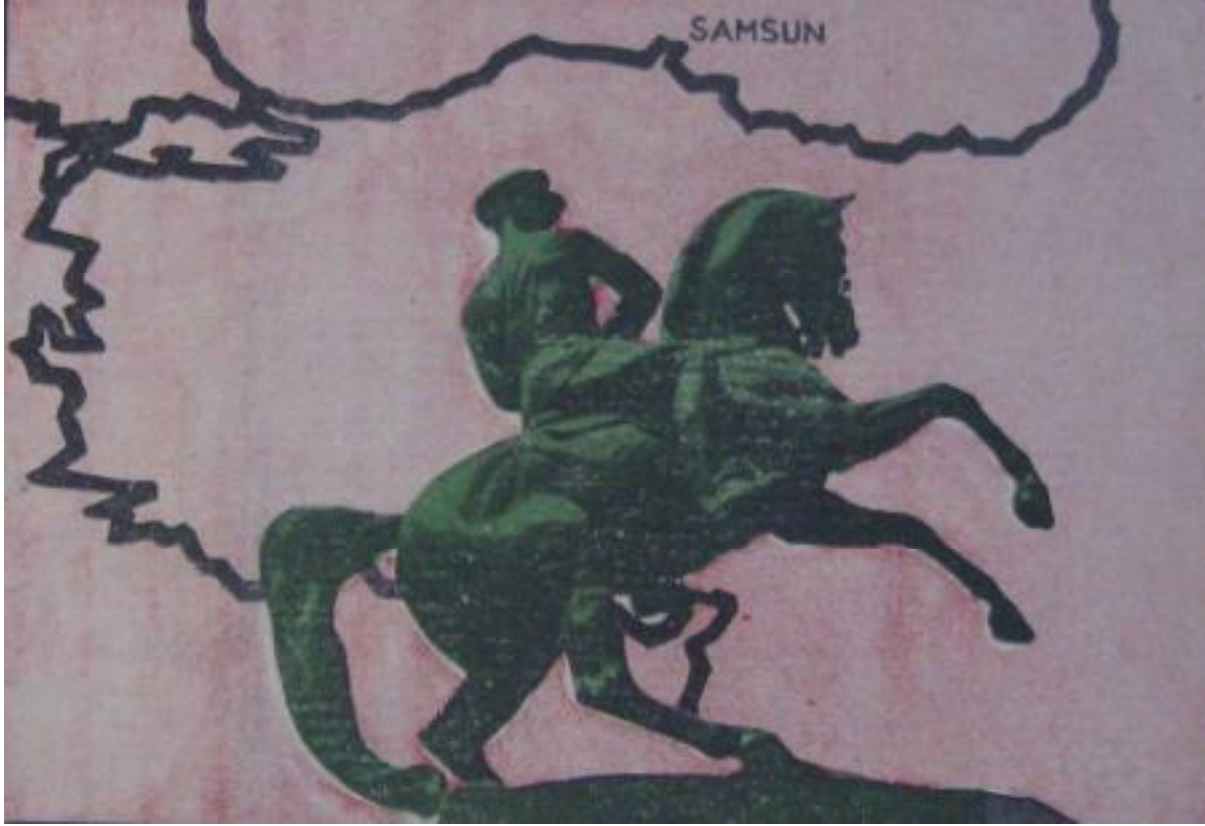
SAMSUN GAZİ HEYKELİ

Bizde en çok heykel ve abide yapan ecnebi heykeltıraşlarından biri Viyanalı Kripel, diğeri İtalyan Kanonika'dır. Eğer tabiri caizse birincisi daha Romantizme, ikincisi daha çok Lirizme kayıyor denebilir. Birincide eb'ad geniş, kütle iri, ifade kabarık. İkincide aksine; hacimden çok çevikliğe, kuvvetten çok inceliğe ve toptanlıktan nüanslardaki manaya temayül var. Onun için Kripel'e uzaktan Kanonika'ya yakından bakmak daha iyi. Birinin eseri meydana, ötekinin avluya yakışıyor. Birincisi haykırır, ikincisi seslenir. İkisi de Ankara'da birer heykel yaptı. Her ikisinin atlarına bile bakınız: Kripel'in Hakimiyet-i Milliye meydanındaki atı adalî, Kanonika'nın Müze önündeki atı asabidir. Bizde heykel hayatı Kripel'le başlar. O, bizde heykel yapanların yalnız biri değil, birincisidir. İlk abidevi heykeli yapan o amma, ona bu ilk heykeli yaptıran da Yunus Nadi'nin Ankara'daki yeni Gün Gazetesi oldu. Büyük Zaferin ferdasında gazete ilk defa bir zafer abidesi yaptırmak için milletin cömertliğine müracaat etmişti. İlk heykelimiz bütçelerle değil mektep yavrularından, jandarma neferine kadar bütün halkın gönül cömertliği ile yapılmıştı.

1922'de, o zaman T.B.M.M. ikinci reisi olan Ali Fuat Paşa'nın riyasetinde otuz-kırk zattan mürekkebe bir abide komisyonu teşkil edilmişti...

Ankara'nın Hâkimiyet-i Milliye Meydanındaki heykele yalnız bir sanat eseri gibi değil bir tarih gibi bakmalıyız Hatta sadece bir tarih gibi de değil, onu asıl bin şu kadar Türk'e heykeli haram eden medresenin tecessüm etmiş iflası ve bin şu kadar yılın sanat hüsrânını kapıyan bir sembol gibi bakmalıyız. Büyük Zaferin hatırası için büyük zaferi yaratanla beraber yükselen o abidenin en altında Türk'ü heykelden mahrum eden zihniyetin cesedi bir pestil gibi ezilerek yatıyor. O heykel yalnız heykel değil, dündeki uzun menfinin sonu ve sonsuz yarındaki müspetin başıdır. Güzel tesadüf; Ankara'da vatanın heykel ilk heykelini yapan Kripel'e Samsun'da da davanın ilk başlamasına ait heykeli yapmak nasip oldu. Ankara'daki heykelde Atatürk kazandığı zaferden sonra zaferine bakan bir kumandan temkininin rükûdeti ile durur. Oraya öyle yakışır. Hâlbuki Samsun; ölüm karanlıklarının tabaka tabaka derinliği içinde gözlerini sırf milletteki cevherin yıldızlı pırıltısını dikerek içli dışlı bütün bir husumet cihanına meydan okuyan Büyük Kurtarıcının ilk ayak bastığı belde; oradaki heykel elbette yüzünü garba çevirerek atını şahlandıran bir şehsüvari gösterecekti ve Kripel'in Samsun'daki heykeli de öyledir. Fakat atın şahlanışını heykelleştirmek bu çok tehlikeli bir şey. Heykel duruş ve donduruştur. Hâlbuki şahlanmış bir anın hareketi, hareket olan anı hem hareketten kaldırmak, hem o kalkışta hareketi yaşatmak, bu büyük bir cüret ister. Bir küheylanın şahlanması güzel şeydir. Çelik adalelerin zemberekleme bir fırlayışla ufki gövdeyi şakulleştirmesi enerjinin en güzel manasını gösterir. Yalnız burada gövdenin aldığı şekil değil yaptığı harekettir. Biz o anı hareket esnasında atın kalın karnındaki yakışsızlığı değil, sadece gösterdiği hamleyi görürüz. Fakat p enstantane hareket tuncun kalıp ile dondurulup daimi olarak tespit edilince. İşte heykelin en mühim olması lazım gelen Garp Cephesi; zaten heykelin niye yapıldığını da bu cephedeki kitabe söylüyor: " Vatanda Milli Mücadeleye başlamak için Gazi 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıktı. " Bu cepheye atı önden görüyoruz. Fakat fazla şahlanan at bize sadece karnını gösteriyor. Kalın bir kütük gibi dikilmiş arkın. Karnındaki bu kalınlık yukarıda bilek kırarak muallâkta duran ön ayakları büsbütün zayıflatmaktadır. Ahenkli atın ahengi gitmiş. Bu atta celâdetten ziyade maharet manası var, sirkte talim edilerek hüner gösteren bir at manası. Fazla şahlanan atın tunç gövdesini o vaziyette tutabilmek için heykeltıraş taktik bir oyun yaparak gövdenin sıklet merkezini uzatılmış, kuyruğun kıvrılmış ucuna istinad ettirmiş. Heykele hele arkadan, yani şarktan bakarken düpdüz ve besli sağrının böyle kuyruk ucuna yaslanarak istirahat eder gibi duruşu, hem tüyden itibaren kuyruğa kendi mahiyetinden hariç bir vazife yükletiyor, hem de bu atın öyle içten gelme bir ruh hamlesi ile şahlanmadığını ifşa ediyor. İnsan ruhu aldatılmağa gelmez. Aldattığını söyleyen sanatta olsa kızarız.

At ancak şimal cephesinden yani deniz tarafından iyi görünüyor. Bu cephenin kaidesinde kadınlı erkekli gülle taşıyıp, top çekenlerin kabartması var. Atın bu taraftan iyi görünmesinin sebebi profilden uzayan boy sayesinde gövdedeki cephe kütüklüğünün gitmesi ve ayak küreklerinin kabartısı sayesinde ayakların gözü dolduran bir ehemmiyet almış olmasıdır. Bu cepheden kuyruk da bir istinadgâh gibi durmaktan ziyade ucundan bir yere takılmış gibi eski tesirleri bir derece azaltarak görüntüyor.

Cenup cephesine gelince: Artık bu tarafta dikkati kendine çeken binilen değil, binendir. Şahlanan attan çok, atı şahlandıranı bakıyoruz. Zaten atın garba şahlanmasından dolayı şehsüvari önden iyi göremezdik. Arkadan da tabiatı ile yalnız sırtını göreceğiz. Vakıa şimal cephesi gövdenin sağ profilini gösteriyor fakat kılıç soldadır ve dünyaya meydan okuyan şehsüvar elbet kılıcına davranacak, bunun içinde baş ve gövde biraz o tarafa dönecek. Şimal cephesi attan kazanıp şehsüvardan kaybediyor. Hâlbuki cenup kazandığı şehsüvarla bütün cephelere muzafferdir.

Zaten bu cephenin kaidesinde köylüsüyle, şehirlisiyle halkın Atatürk'e minnetini gösteren kabartma da güzel ve atının üstünde, ilk ayak bastığı bu beldeden, biraz sonra içine atılacağı Anadolu'ya bakan şehsüvar: Bakışı büyük davanın zaferini çektiği kılıç gibi keskin. Çehrenin asabiyeti içteki ruh hamlesini dışa vurdurmuş gibi aşikârdır. Vucudda kurulmuş bir yay gerginliğinin diriliği var. Kılıca davranış fevri bir hiddetle değil, ne yapacağını bilen bir enerjiyi gösteriyor. Belli bu şehsüvar yeryüzünün en yenilmez çetinliğini yenecek.

Acaba bunarlı heykelin kendimi söylemektedir, yoksa bu duygular bizim onu bilişimizden mi ileri geliyor?

Hiçbir heykel biz ona bir mana vermezsek o bize taşıdığı manayı veremez. Elverir ki o heykelin manası bizdekini tekzip etmesin. Hâlbuki şu at üstündeki şehsüvar bizim onun hakkındaki bilgilerimizi tekzip değil teyid ediyor. Böyle eserlere muvaffak olmuş denilir.¹

¹ İsmail HABİB "Samsun'daki Heykel", Cumhuriyet 19 Mayıs 1937, Sayı: 4674